

Сосова Тетяна Костянтинівна

Аспірант

Київський національний університет імені Т. Шевченка

Сосова Татьяна Константиновна

Аспирант

Киевский национальный университет имени Т. Шевченка

Sosova Tatiana Konstantinovna

Graduate student

Kiev National University named T. Shevchenko

**ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИХ ПІДХОДІВ
У СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ
ПРИМЕНЕНИЕ ПРОГРАММНО-ЦЕЛЕВОГО ПОДХОДА
В СФЕРЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ
THE PROGRAM TARGET APPROACH TO INNOVATION IN UKRAINE**

Анотація. У статті досліджено проблеми застосування програмно-цільового підходу в управлінні інноваціями на підприємстві.

Ключові слова: програмно-цільовий підхід, інноваційна діяльність, інновації.

Аннотация. В статье исследованы проблемы применения программно-целевого подхода в управлении инновациями на предприятии.

Ключевые слова: программно-целевой подход, инновационная деятельность, инновации.

Annotations: in the article the problem of the use of program-target approach in managing innovation in the enterprise.

Keywords: program-targeted approach, innovation, innovation.

Пріоритетною умовою успішного функціонування сучасного підприємства є постійне зростання його конкурентоспроможності на ринку, що у значній мірі залежить від активності інноваційної діяльності суб'єкта господарювання.

У свою чергу, ефективність такої інноваційної діяльності підприємства суттєво залежить від правильного поетапного ведення інноваційної діяльності, що забезпечує інноваційна програма підприємства. Як наслідок, ефективність інноваційної діяльності підприємства у значній мірі залежить від вдало складеної інноваційної програми.

Ці питання розглядаються у працях багатьох як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Вагомий внесок у дослідження інновацій зробили такі науковці як А. Абрамчук, В. Біліченко, Т. Білоног, Л. Дідківська, А. Загородній, І. Коновалова, В. Купріянова, О. Портна, Б. Райзберг, Д. Стеченко, С. Тульчинська, В. Чубай та ін. Серед багатьох сучасних підходів управління інноваційною діяльністю найбільш прийнятним та про-

гресивним науковці звикли вважати програмно-цільовий метод, який найкраще забезпечує досягнення вибраних інноваційних цілей та який, в першу чергу, орієнтований на їх реалізацію. Науковці та спеціалісти з державного управління ще не дійшли одностайності щодо самого визначення програмно-цільового підходу.

Програмно-цільовий метод (далі – ПЦМ) є важливим інструментом здійснення державної політики розвитку країни та її окремих регіонів. Функціональне призначення програмно-цільового управління визначено у статті 119 Конституції України. У ній, зокрема, зазначається, що місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують «виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин – також програм їх національно-культурного розвитку; підготовку та виконання відповідних обласних і регіональних бюджетів» [1].

Призначення ПЦМ полягає в обґрунтуванні концентрації ресурсів для вирішення комплексних проблем, забезпечення координації видів діяльності та заходів, що здійснюються окремими відомствами і різними рівнями управління, підвищення ефективності виконання прийнятих рішень.

Програмно-цільовий метод є однією з основних форм комплексного, системного підходу до процесів управління об'єктами, процесами, відносинами різної природи та змісту. ПЦМ є способом вирішення великих і складних завдань за допомогою вироблення та здійснення системи, програмних мір, орієнтованих на цілі, досягнення яких забезпечує розв'язання проблем, що виникли. [4]

Основний наголос програмно-цільового методу в державному управлінні зроблено на обов'язковості досягнення максимально можливого та соціально вагомого ефекту в результаті використання коштів, сплачених платниками податків.

Досліджуючи ж проблеми програмно-цільового підходу в управлінні інноваціями на підприємстві, найбільш вдало, на нашу думку, дали визначення цьому методу Біліченко В. В., який зазначив, що програмно-цільовий метод — це спосіб вирішення великих і складних задач, таких як розробка інноваційної стратегії розвитку підприємства, завдяки формуванню та впровадженню програмних заходів, які орієнтуються на досягнення попередньо поставлених цілей [5], та Райзберг Б. А., який розглядає програмно-цільовий метод «як спосіб вирішення великих і складних проблем шляхом розробки й реалізації системи програмних заходів, орієнтованих на цілі, досягнення яких забезпечує вирішення проблем, що виникли».

Аналіз практики розроблення та управління реалізацією в Україні протягом останніх 35–40 років цільових наукових і науково-технічних програм державного, регіонального і галузевого рівнів в умовах адміністративно-командної системи і трансформації економіки до ринкових умов свідчить, що основним здобутком останньої є демократизація формування програм у рамках пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки при застосуванні конкурсного відбору та позавідомчої експертизи проектів. Водночас, за проектною структури програм, ослабла система їх управління — за відсутності адміністративного впливу та економічних важелів.

При цьому часто ігнорується положення, що програма — це об'єкт управління, а не просто план. Повною мірою не знаходить втілення в життя один з основних принципів застосування програмно-цільового методу — принцип керованості програм. Реалізація цього принципу вимагає створення та впровадження чіткого організаційно-економічного і правового механізму формування та реалізації програм.

Головною причиною незадовільного стану трансформації результатів технологічних розробок, створених у рамках ДЦНТП, у серійне виробництво продукції є відсутність в Україні чітких концептуальних інституційних засад щодо формування і реалізації програм державного рівня і використання їхніх результатів, закріплених адекватними законодавчими та нормативними актами і методичними рекомендаціями.

Програмно-цільове планування побудоване за логічною схемою «цілі — шляхи — способи — засоби». Спочатку визначаються цілі, які мають бути досягнуті, потім намічаються шляхи їх реалізації, а потім — більш деталізовані способи і засоби. Зрештою, організатор розробляє програму дій. Звідси витікає, що особливістю даного методу планування є не просто прогнозування майбутнього стану системи, а складання конкретної програми досягнення бажаних результатів. Програмно-цільовий метод планування «активний», він дозволяє не лише спостерігати ситуацію, але й впливати на її наслідки, що вигідно відрізняє його від більшості інших методів. [2]

Особливістю програмного планування є також спосіб впливу на плановану систему. В центр ставиться не система сама по собі, її складові елементи й організаційна структура, що склалася, а управління елементами програми, програмними діями.

Для програмно-цільового методу на сучасному етапі розвитку характерним є те, що він забезпечує реалізацію одночасно двох типів інтеграції: простої, коли потрібно об'єднати зусилля суб'єктів; і тимчасової, коли потрібно добитися чіткої послідовності та єдності різних етапів (стадій) загального процесу руху до кінцевої мети, що передбачено програмою.

Основа програмно-цільового підходу — це органічна єдність чітко структурованої змістовної частини програми з формуванням і використанням організаційного й фінансового механізмів її реалізації, контролем реалізації (останнє є одночасно й елементом активно функціонуючого зворотного зв'язку).

Програмно-цільове планування може застосовуватися на різних організаційних рівнях: мікроекономічному (окремий регіон, територіальна община, окрема організація) та макроекономічному — відносно економіки країни в цілому.

Отже, програмно-цільовий метод планування полягає у відборі пріоритетних цілей економічного, соціального, науково-технічного розвитку, розробці взаємопов'язаних заходів щодо їх досягнення в задані терміни з максимальною ефективністю при необхідному забезпеченні ресурсами. Метод включає розробку програм з урахуванням стратегічних цілей,

визначення шляхів, засобів і організаційних заходів щодо їх досягнення.

Перед програмно-цільовим плануванням постають і більш конкретні завдання, такі як безпосередній вплив на розміщення нових підприємств, міграційні потоки, розвиток окремих територіальних утворень (освоєння нових районів, підйом економіки депресивних районів, вирішення гострих еколого-економічних ситуацій і так далі). Програмно-цільовий метод планування й управління передбачає певну документальну базу. Основним документом, що характеризує соціально-економічні процеси в Україні з погляду планування і що розвитку на відповідні періоди. Їх зміст виходить за рамки чистих прогнозів, оскільки вони містять реальні пропозиції щодо дій на економіку країни.

Слід зазначити, що перші спроби створення правових засад для реалізації державної цільової програми (ДЦП) різної спрямованості, у тому числі наукових і науково-технічних, в Україні були зроблені у законі «Про державні цільові програми» — уперше серед країн СНД.

Однак у цьому законі все ж відсутня стаття щодо державної статистичної звітності про хід виконання ДЦП, що перешкоджає центральним органам законодавчої і виконавчої влади отримувати своєчасну інформацію про стан виконання програм і ефективність використання державних коштів на їх реалізацію. Це у свою чергу призводить до істотного послаблення систематичного контролю за цими питаннями.

Світова практика свідчить, що така звітність є обов'язковою. Законом передбачається необхідність обов'язкової державної експертизи проектів ДЦП, проте відповідна стаття щодо мети, змісту і механізму цієї експертизи в ньому відсутня.

У класифікації ДЦП за спрямованістю відсутні інвестиційні та інноваційні програми, незважаючи на те, що реалізація останніх передбачена Законом України «Про інноваційну діяльність». В умовах упровадження інноваційної моделі розвитку економіки подібне не може бути виправданим.

Не визначена в цьому Законі взаємна відповідальність державних замовників і виконавців за виконання і досягнення цільових показників програм. Не розкрито фінансово-кредитний механізм розроблення і реалізації програм, відсутні економічні важелі управління їхнього виконання. Підготовлений відповідно до Закону України «Про державні цільові програми» і затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 31.01.2007р. № 106 Порядок розроблення та виконання державних цільових програм певною мірою визначає механізм розроблення, погодження і подання для затвердження та виконання ДЦП.

Проте цей документ у деяких пунктах дублює статті Закону, а в частині управління ДЦП та експертизи проектів потребує конкретизації. Зокрема, згідно з п. 41 державному замовнику лише в разі потреби дозволено утворювати координаційну (науково-технічну) раду на чолі з керівником програми. Однак функції, права та обов'язки згаданої вище ради в цьому Порядку не зафіксовані. Що ж до державної експертизи проекту програми, то п. 32 зазначеного Порядку доручає організацію її проведення державному замовнику програми. [3]

При цьому експертиза проводиться за різними (часто і різновекторними) напрямками: наукова, науково-технічна, екологічна, інвестиційна, санітарно-епідеміологічна, експертиза землевпорядної документації тощо.

Для кожної з перелічених експертиз законодавчими актами визначено свої критерії, що регламентують проведення локальних експертиз. І часто-густо в різних державних експертизах вони суперечать один одному. Так, за позитивних висновків наукової та науково-технічної експертизи інвестиційна чи екологічна експертиза тієї чи іншої ДЦП може бути негативною.

Комплексну державну експертизу ДЦНТП та інноваційних програм має здійснювати незалежний позавідомчий орган, наприклад, Центр комплексної державної експертизи цільових програм і проектів при Кабінеті Міністрів України.

Істотним негативним чинником, який впливає на результативність державних цільових програм України у сфері досліджень та інновацій, є недосконалість координаційних механізмів щодо розроблення і моніторингу виконання зазначених програм. З метою створення таких механізмів і забезпечення їх ефективного функціонування варто вжити низку організаційних заходів, використавши кращий досвід управління окремими програмами в Україні, а також здобутки у цьому напрямі країн ЄС, США, Південно-Східної Азії, окремих країн колишнього СРСР.

З метою удосконалення законодавчої і нормативно-правової бази щодо формування і реалізації в Україні інноваційних програм й організації управління програмами варто вивчити і творчо використати відповідний досвід постіндустріальних країн і країн пострадянського простору.

Інноваційна діяльність у повному обсязі має комплексний, системний характер і охоплює такі види роботи, як пошук ідей, ліцензій, патентів, кадрів, організацію дослідницької роботи, інженерно-технічну діяльність, яка об'єднує винахідництво, раціоналізацію, конструювання, створення інженерно-технічних об'єктів, інформаційну та маркетингову діяльність.

Усе це створює прогресивні умови для інноваційного розвитку та активізації інноваційних процесів.

Здійснення цілеспрямованих структурно-функціональних змін в економіці має привести до кардинальної зміни ситуації в усіх галузях економіки і тим самим до збільшення частки інноваційного фактора в прирості ВВП. Ця частка має досягти вже за перших п'ять років не менше 35–40% загального обсягу приросту ВВП. Отже, забезпечення рівня конкурентоспроможності вітчизняних наукових досліджень на внутрішньому і міжнародному ринках повинно стати основним напрямком сучасної політики держави у сфері активізації інноваційної діяльності, що сприятиме підвищенню ефективності виробництва. Саме від цього нині найбільшою мірою залежать можливості реалізації інноваційних процесів і забезпечення високої ефективності національної економіки.[5]

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що програмно-цільовий метод як один із головних

методів управління державними коштами в середньостроковій перспективі, є найдієвішим і спрямований на розробку регіональних програм, орієнтованих на кінцевий результат. Використання цього методу сприятиме переходу від практики використання державних коштів до планування й оцінки кінцевих результатів, а також підвищенню відповідальності під час виконання кожної програми. Модель соціально-економічного розвитку регіону повинна бути побудована на ідеології програмно-цільового методу управління та передбачати перехід на довгострокове планування. Використання програмно-цільових методів управління інвестиційно-інноваційною діяльністю у регіоні водночас дозволить покращити соціально-економічні показники його діяльності. Це можливо лише за рахунок підвищення вимог щодо досягнення поставлених цілей у програмі, а також ступеня відповідальності конкретних виконавців за реалізацією програмних завдань.

Список використаної літератури

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
2. Аналітична доповідь Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні: аналіт. доп. / С. О. Біла, Я. А. Жаліло, О. В. Шевченко, В. І. Жук [та ін.]; за ред. С. О. Білої. — К.: НІСД, 2011.
1. Ілляшенко Н. В. Механізм управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств / Н. В. Ілляшенко //: монографія / за заг. ред. Ю. С. Шипуліною. — Суми: Друкарський дім «Папірус», 2012. — С. 45–46.
2. Національна доповідь Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін.; НАН України. — К., 2015. — С. 111–112.
3. Національна доповідь: Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави. — К. НВЦ НБУВ, 2012 рік. — С. 118–119.
4. Шкроміда, Н. Я. Оцінювання економічного потенціалу промислових підприємств в ринковому середовищі: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук; спец. 08.00.04 — економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Н. Я. Шкроміда. — Хмельницький: ХНУ, 2012. — С. 13–14.